

İSTİNÂ'
(الإِصْطِنَاعُ)

Allah'ın bir kulu
özel dost edinmesi anlamında
tasavvuf terimi.

Sözlükte "bir şeyi en iyi şekilde yapmak, bir kimseyi özenle yetiştirmek, ayrıca kendine dost edinmek, Allah rızası için yedirip içirmek" gibi anlamlara gelen *istinâ'* kelimesini sûfiler, Allah'la onun dostu olma mertebesine yükselen kulları arasındaki ilişkileri anlatmak için kullanmışlardır. Kelime Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Allah'ın Hz. Mûsâ'ya hitaben, "Seni kendim için dost seçtim" (Tâhâ 20/41) buyduğunu bildiren âyette geçer. Kaffâl'e göre bu âyetteki *istinâ'* "lutuf ve ihsan" mânasına gelir; çünkü Allah Mûsâ'ya onun mânevî mertebesini yükselten pek çok lutuf ve ihsanda bulunmuştur. Mu'tezile âlimleri ise kelimenin, "Cenâb-ı Hakk'ın Mûsâ'ya kendine ait hususlarda faaliyetinde bulunma izni vermesi, onu kendisine elçilik için seçip görevlendirmesi" anlamına geldiğini söylemişlerdir (Fahreiddin er-Râzî, XXII, 56).

Sûfilere göre insanların topraktan kâse, külçe altından yüzük yapmaları gibi Allah da seçtiği bazı kimseleri kötü huy ve sıfatlardan arındırarak kâmil insan mertebesine yükseltir ve kendisi için seçkin birer dost edinir. Bazı sûfilere göre bu mer-tebe âyette geçtiği üzere sadece Hz. Mûsâ'ya, bazılarına göre ise bütün peygamberlere mahustur. Bazı sûfiler ise velilerin de bu mertebeye erişebileceğini söylemişlerdir. Meselâ Ebû Saîd el-Harrâz'a göre Cenâb-ı Hak, seçtiği bir sâlik bir tecellî ile kendinden geçirip kötü huy ve davranışlarından arındırdıktan sonra kendine dost edinir, böylece sâlik tevhidin tecellilerine ilk adımını atmış olur (Serrâc, s. 447).

Hücvîri *istinâ'* terimini Hakk'ın kulunu bütün kötü huy, düşünce, duygu ve davranışlardan arındırıp onu köklü bir değişime uğratmak suretiyle terbiye etmesi (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 505); Rûzbihân-ı Baklî ise Allah'ın kutsî ruhları sıfat tecellisi ile terbiye etmek ve temaşa mertebesine erdirmek için yüce katına celbetmesi (*Şerḥ-i Şaḥiyyât*, s. 622, 623) şeklinde açıklamışlardır.

Hz. Mûsâ'nın mânevî hayatını kendilerine örnek alan sûfiler, onun Allah tarafından dost olarak seçilişini ve ilâhî inâyete mazhar kılınışını mânevî hayatın hedefi olarak görmüşlerdir. Çünkü *istinâ'* mer-

tebesine erişen kul ilâhî sırlara, dostluğa, vahye, ilhama ve ikrama nâil olmuş demektir (Baklî, *Meşrebü'l-ervâh*, s. 235). İsmâil Hakkı Bursevî de Hz. Mûsâ'nın Allah'ın celâl ve cemâl nurlarını yansıtan bir aynası olduğunu, velilerin de ona benzediklerini söyler (*Rûhu'l-beyân*, II, 575).

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lûma'*, s. 447; Hücvîri, *Keşfü'l-maḥcûb* (Jukovski), s. 505; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, III, 65; Baklî, *Şerḥ-i Şaḥiyyât*, s. 622, 623; a.m.f., *Meşrebü'l-ervâh*, s. 235; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, XXII, 56; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, III, 153; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, İstanbul 1306, II, 575.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

İŞ, Yûsuf b. Reşîd

(يوسف بن رشيد العشي)

Yûsuf b. Reşîd el-İş
(1911-1967)

İslâm kültürü ve kütüphaneleri
tarihi üzerine yaptığı
araştırmalarla tanınan
Suriyeli âlim.

Trablusşam'da doğdu. Fasîh şekli Uş olmakla birlikte İş lakabıyla şöhret buldu. Orta öğrenimini ailesinin ticaret amacıyla göç ettiği Humus'ta, üniversite öğrenimini Halep ve Şam'da tamamladı (1931). Daha sonra Fransa'ya gidip Sorbon Üniversitesi'nde edebiyat ve kütüphanecilik dalında öğrenim gördü (1934). Şam'a döndükten sonra Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'ye müdür oldu (1935). Bu kütüphanede halen uygulanmakta olan tasnif sistemini kurdu. 1946-1950 yıllarında Mısır'da Câmîatü'd-düveli'l-Arabiyye kültür komisyonu sekreterliği, Ma'hedü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye müdürlüğü görevlerinde bulundu ve UNESCO tercüme komisyonu üyeliği yaptı. Bu sırada Ahmed Emîn, Tâhâ Hüseyin, Sât' el-Husarî, Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî gibi ilim ve fikir adamlarıyla dostluk kurdu ve sohbetlerinden faydalandı.

İslâm kütüphaneleri tarihi üzerine 1934 yıllarında başladığı çalışmalarını Mısır'da sürdüren Yûsuf el-İş, *Les bibliothèques arabes, publiques et semi-publiques en Mésopotamie en Syrie et en Egypte au moyen âge* adlı teziyle Sorbon Üniversitesi'nden "doctorat d'état" derecesini aldı (1949). Bu süre zarfında ayrıca telif tarihi, İslâmî ilimlerin tasnifi konularında kitaplar, makaleler ve Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'nin tarih yazmaları katalogunu yayımladı. Yûsuf el-İş Şam'a dön-

dükten sonra kısa bir müddet Suriye radyosunda müdürlük, Suriye Üniversitesi'nde sekreterlik (1950-1955), Külliyyetü's-Şerîa'da hocalık ve dekanlık (1964) yaptı. Bir ara Bingazi Üniversitesi Kütüphanesi'ni kurmak için Libya'ya gitti (1960-1961). 1950 yılından sonraki çalışmaları arasında medeniyetlerin doğuşunu açıklayan nazariyesi önemli bir yer tutar. Ancak bu konudaki çalışmalarını sistematik bir hale getiremeden 11 Nisan 1967 tarihinde Şam'da vefat etti.

Eserleri. Yûsuf el-İş'in en önemli eseri *Les bibliothèques arabes, publiques et semi-publiques en Mésopotamie, en Syrie et en Egypte au moyen âge*'dir (Damas 1967). Doktor tezinin tekrar gözden geçirilmiş şekli olan bu eser İslâm kütüphaneleri tarihi üzerine yapılmış en önemli çalışmadır. Eserin önsözünde belirttiğine göre müellif önce kütüphanelerle ilgili bilgilerin bulunması muhtemel olan basılı tarihî, edebî, coğrafî hatta fikhî kitapları okumuş, daha sonra çalışmalarını ortak karakteristik özellikler gördüğü Suriye, Mısır ve Mezopotamya kütüphaneleri üzerine yoğunlaştırarak Kahire, İstanbul, Suriye ve Avrupa kütüphanelerinde konuyla ilgili mevcut yazmaları incelemiştir. Çalışmasında halka açık kütüphanelerle ilmi kuruluşlardaki kütüphanelerin gelişmesini ele alan Yûsuf el-İş, Ortaçağ'da bu bölgede bulunan zengin koleksiyonlara sahip çok sayıda özel kütüphaneyi çalışma alanının dışında bırakmış, ancak belirli kişilere açık özel kütüphaneleri de incelemiştir. Eser konuyla ilgili literatürün de değerlendirildiği önsöz, bibliyografya, kütüphaneleri sınıflandıran giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Beytülhikme, Dârü'lilim ve bazı kuruluşlara bağlı kütüphaneler konusu içinde İslâm kütüphanelerinin tarihî gelişimi; ikinci bölümde kütüphanelerin koleksiyonu, bunların sınıflandırılması, katalogları, personeli, bütçesi, işleyişi ve ödünç verme sistemi ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise Beytülhikme, dârü'lilimler, medrese kütüphaneleri değerlendirilmiş ve kütüphanelerin İslâm kültürünün yayılmasındaki rolü belirtilmiştir. Eser Nizâr Abâza ve Muhammed Sabbâğ tarafından Arapça'ya (bk. bibl.), Esedullah Alevî tarafından *Kitâb-hânehâ-yı 'Umûmî ve Nîme-'Umûmî-i 'Arabî der Qurûn-ı Vüştâ* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (Meşhed 1994).

Müellifin diğer çalışmaları şunlardır: *Taşnîfü'l-'ulûm ve'l-ma'ârif* (Dımaşk 1937, 1979); *el-Ḥaṭîb el-Bağdâdî mü-*